

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار با تکنیک تاکسونومی عددی

فاضل قربانی^۱

احمد سرلک^۲

غلامعلی حاجی^۳

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۰۵/۱۳ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۹/۰۷/۲۴

چکیده

هدف این پژوهش رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس ۲۲ شاخص‌های فضای کسب‌وکار در دوره زمانی ۱۳۸۹-۱۳۹۷ می‌باشد که با استفاده از تکنیک تاکسونومی عددی مورد ارزیابی قرار گرفته است. روش پژوهش استفاده شده توصیفی و از نوع پژوهش کاربردی است. در این پژوهش به منظور رتبه‌بندی استان‌های کشور روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و بر پایه داده‌های خام از گروه مطالعات مرکز پژوهش مجلس شورای اسلامی ایران بهره‌گرفته شده است. نتایج بدست آمده از میانگین یک دوره سه ساله بر اساس ۲۲ شاخص فضای کسب‌وکار استان‌های چهارم‌حال بختیاری، گیلان، اردبیل و مرکزی به ترتیب رتبه اول تا چهارم را کسب کرده‌اند یعنی بهترین ارزیابی از فضای کسب‌وکار از آن خود کرده‌اند و استان‌های خراسان جنوبی، مازندران آذربایجان غربی و کهگیلویه و بویر احمد به ترتیب رتبه‌های ۲۷ تا ۳۰ ام را به خود اختصاص داده‌اند، که بدترین ارزیابی از فضای کسب‌وکار برای آن‌ها تلقی می‌گردد.

کلمات کلیدی

فضای کسب‌وکار، رتبه‌بندی، استان‌های کشور و تاکسونومی عددی

۱- گروه اقتصاد، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران. Fazel.qorbani@yahoo.com

۲- گروه اقتصاد، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران. (نویسنده مسئول). a-sarlak@iau-arak.ac.ir

۳- گروه اقتصاد، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران. Gholamalihaji@gmail.com

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

مقدمه

منظور از محیط کسب‌وکار، عوامل مؤثر بر عملکرد بنگاه‌های اقتصادی است که مدیران یا مالکان بنگاه‌ها نمی‌توانند آن‌ها را تغییر داده یا بهبود بخشند. در تعریفی دیگر گفته شده است که محیط کسب‌وکار مجموعه‌ای از سیاست‌ها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی است که بر فعالیت‌های کسب‌وکار حاکم‌اند. ثبات اقتصاد کلان، کیفیت زیرساخت‌های کشور، کیفیت دستگاه‌های اجرایی، نظام وضع قوانین و مقررات، هزینه و امکان دسترسی به اطلاعات و آمار، فرهنگ کار و عوامل دیگری از این دست، از جمله عواملی هستند که عملکرد واحدهای اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهند، در حالی که مدیران واحدهای اقتصادی نمی‌توانند تأثیر چندانی بر آن‌ها بگذارند (سیف، ۱۳۹۵).

امروزه در ایران بهبود فضای کسب‌وکار به عنوان مهم‌ترین و موثرترین راه برد مبارزه با فقر و افزایش رشد اقتصادی پذیرفته شده است. در واقع، نوعی اجماع نسبی در میان کارشناسان، سیاستمداران و سیاست‌گذاران وجود دارد مبنی بر اینکه برای غلبه بر نامطلوب‌هایی چون فقر و بیکاری، کمی رشد اقتصادی و پایین بودن سطح فعالیت‌های اقتصادی و نیز برای گذار از اقتصاد دولتی به اقتصاد بازار و تقویت بخش خصوصی، بهبود فضای کسب‌وکار کشور، موثرترین راه برد است (خضری، ۱۳۸۹). لذا برای بهبود فضای کسب‌وکار ابتدا می‌بایست به بررسی وضعیت موجود استان‌های کشور پرداخته شود به همین جهت مقاله حاضر به دنبال پاسخ به این مسئله است، یعنی بررسی رتبه استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار می‌باشد.

ساختار مباحث مقاله در هفت بخش مقدمه، مبانی نظری پژوهش، پیشینه پژوهشی، مراحل مختلف انجام مدل تاکسونومی عددی روش شناسی و شاخص‌های فضای کسب‌وکار، تجزیه و تحلیل داده‌ها، خلاصه و نتیجه‌گیری ارایه می‌گردد.

مبانی نظری پژوهش

بهبود فضای کسب‌وکار در کشورها عاملی مهم در راستای افزایش رشد اقتصادی آن‌ها به شمار می‌آید. بهره‌وری در تولید از عوامل مهم اثرگذار بر فضای کسب‌وکار می‌باشد که کشورها می‌توانند بخشی از رشد اقتصادی خود را در سایه افزایش بهره‌وری نیروی کار و سرمایه محقق کنند. لازمه بهبود شرایط کسب‌وکار در کشورها دانستن نقاط ضعف و قوت فضای کسب‌وکار آن‌ها می‌باشد. بر اساس مطالعات صورت گرفته در فضای کنونی اقتصاد ایران موانعی بر سر راه فعالان اقتصادی و سرمایه‌گذاران وجود دارد که برطرف شدن آن‌ها از بار مشکلات فضای کسب‌وکار کشور می‌کاهد. از جمله این موانع

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

می‌توان به عدم اطمینان از سیاست‌های کنونی دولت در بخش‌های مختلف، نظام دریافت عوارض و گستردگی جرائم اجتماعی، تعدد و پیچیدگی بخش نامه‌ها و قوانین، فساد و گستردگی اقتصاد زیرزمینی، میزان سهولت و هزینه‌های دسترسی به منابع مالی، مهارت نیروی انسانی ومقررات نیروی کار، هزینه‌های حمل و نقل، دسترسی به زمین، انرژی ومخابرات اشاره کرد. کشورها طی چند دهه گذشته برای افزایش نرخ رشد اقتصادی خود از سیاست‌ها و ابزارهای گوناگونی بهره برده اند، استفاده از این ابزارها و سیاست‌ها گاهی منجر به افزایش رشد اقتصادی گردیده است و گاهی نیز نتیجه معکوس در برخی از کشورها بر جای گذاشته است. بانک جهانی نیز با انتشار گزارش فضای کسب‌وکار راهنمایی مناسب برای سرمایه‌گذاران و برنامه ریزان کشورها بوده است. این گزارش از سال ۲۰۰۴ منتشر شده و در سالهای ابتدایی انتشار آن فضای کسب‌وکار ۱۳۳ کشور را از طریق پنج شاخص مورد بررسی قرار داده است، در سال‌های بعد انتشار پروژه فضای کسب‌وکار به مرور تعداد کشورها و شاخص‌ها افزایش یافته به گونه‌ای که در گزارش سال ۲۰۱۳ به ۱۸۵ کشور و ده شاخص رسیده است. ده شاخص فضای کسب‌وکار که در گزارش سال بانک جهانی آورده شده‌اند عبارتند از شاخص شروع کسب‌وکار، شاخص اخذ مجوزها، شاخص ثبت اموال، شاخص سهولت دسترسی به برق، شاخص اخذ اعتبار، شاخص حمایت از سهامداران خرد، شاخص پرداخت مالیات، شاخص تجارت فرامرزی، شاخص اجرای قراردادهای و شاخص انحلال شرکت‌ها یا توانایی شرکت‌ها در پرداخت دیون. بانک جهانی کشورها را بر پایه همین شاخص‌ها مقایسه و رتبه‌بندی می‌کند. کشورهایی که جایگاه نامناسبی را در میان کل کشورهای مورد بررسی اخذ کرده‌اند می‌توانند با الگو بردار از کشورها موفق و پیشرو خود را به جایگاه مناسبی برسانند و موجبات رشد و شکوفایی اقتصادی خود را فراهم آورند. رشد اقتصادی مطابق نظریات اقتصادی، تغییرات فعالیت‌های اقتصادی یک کشور یا منطقه طی یک دوره زمانی مشخص را (در جهت مثبت یا منفی) نشان می‌دهد. افزایش نرخ رشد اقتصادی بیانگر رونق اقتصاد در یک دوره است و منفی بودن آن نشانه رکود اقتصادی است. بهبود محیط کسب‌وکار موجبات افزایش رشد اقتصادی و بهره‌وری را از طریق افزایش تولید و اشتغال، منابع مالی که باید به بخش خصوصی تزریق شود در دست دولت است و دولت به سیستم بانکی بدهکار می‌باشد و بانک‌ها جهت پرداخت تسهیلات به بخش خصوصی با مشکلاتی مواجه می‌باشند. کاهش فساد، کاهش هزینه‌های تولید و قیمت تمام شده محصولات، افزایش امنیت اقتصادی، افزایش مشارکت‌های مالی و گسترش بخش رسمی فراهم می‌آورد. (عبداللهی و همکاران، ۱۳۹۲).

برای موفقیت اقتصاد بازار و توانمندسازی بخش خصوصی که در سایه دو رویکرد مهم «بهبود فضای کسب‌وکار» و «خصوصی سازی» که از دهه ۱۹۸۰ مجدداً مورد توجه قرار گرفته است، نهادها و

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

همچنین ساز و کارهای ایجاد شده نقش مهمی ایفا می‌کنند. در گزارش ۲۰۰۵ بانک جهانی نتایج نظرسنجی از صاحبان کسب‌وکار در مورد مهمترین موانع کسب‌وکار به ترتیب به شرح زیر آمده است:

- ۱- عدم اطمینان به سیاست‌های کلان دولت در بخش‌های مختلف ۲- نرخ مالیات، مقررات مالیاتی و نظام دریافت ۳- عوارض و گستردگی جرایم اجتماعی ۴- فساد و گستردگی اقتصاد زیرزمینی ۵- میزان سهولت و هزینه دسترسی به منابع مالی ۶- مهارت نیروی انسانی و مقررات نیروی کار ۷- نظام حقوقی و قضایی ۸- هزینه‌های حمل و نقل، دسترسی به زمین و انرژی و مخابرات.

مفهوم محیط کسب‌وکار از حدود ۱۵ سال پیش مورد توجه محافل دانشگاهی و سیاست‌گذاران قرار گرفته است. این مفهوم از زمانی مورد توجه قرار گرفت که توصیه‌های بانک جهانی به کشورهای جهان سوم در میانه دهه ۱۹۹۰ عملاً ناکارآمدی خود را نشان داد و تعدادی از کشورهایی که توصیه‌های سیاستی بانک جهانی را به دقت به کار می‌بستند، دچار بحران شدند. (مکزیک در سال ۱۹۹۵، شرق آسیا در ۱۹۹۷ و آرژانتین و روسیه در سال ۲۰۰۰) در آن زمان، این سوال مطرح بود که چرا این کشورها با وجود اجرای سیاست‌های خصوصی سازی، آزاد سازی، مقررات زدایی، نه تنها به توسعه نرسیدند بلکه دچار بحران شدند؟ دو پاسخ نسبتاً مشابه به این معمای بزرگ توسعه، توجه‌ها را به خود جلب کرد. پاسخ اول را هرناندو دسوتو^۱ اقتصاددان پرویی ارائه کرد؛ وی کتاب «راز سرمایه، چرا سرمایه داری در غرب موفق می‌شود و در جایی دیگر شکست می‌خورد؟» را در سال ۲۰۰۰ منتشر کرد و پاسخ این معما را داد. دسوتو پس از مطالعه مفصل در وضعیت اقتصادی ده‌ها کشور جهان سوم، به این نتیجه رسید که برخلاف تصور رایج، مشکل کشورهای کمتر توسعه یافته، کمبود سرمایه نیست، بلکه شکل نگرفتن هویت مالکانه ی بنگاه داران، ضعف ضمانت‌های حقوق مالکیت و فقدان نهادهای تضمین‌کننده حقوق مالکیت است. (نعیمی، ۱۳۹۳).

هرناندو دسوتو در کتاب خود نشان داد که دیوان سالاری پیچیده و فاسد، چگونه تولیدکنندگان را به فعالیتهای زیرزمینی سوق می‌دهد و اقتصاد پنهان و غیررسمی، چگونه یک جامعه را به دور فقر می‌برد. جوزف استیگلیتز^۲ اقتصاددان دیگری بود که به معنای سقوط اقتصادهای پیر و سیاست‌های بانک جهانی، پاسخ منطقی و قابل قبولی ارائه داد. استیگلیتز در مقاله ی «اصلاحات به کجا می‌رود؟» با مقایسه ی سیاست‌های چین و روسیه در افزایش نقش بخش خصوصی در اقتصاد این دو کشور نشان داد که در روسیه بدون توجه به مساعد سازی محیط نامساعد کسب‌وکار، خصوصی سازی گسترده انجام شد و در نتیجه بین سال‌های ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۹، رشد اقتصادی در روسیه به نصف رسید و نابرابری به شدت بدتر شد. اما در چین، به جای خصوصی سازی، موانع سرمایه‌گذاری از میان برداشته و محیط

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

کسب و کار بهبود داده شد و در نتیجه رشد اقتصادی چین در همین ده سال دو برابر رشد و ۵۰۰ میلیون چینی از فقر نجات یافتند.

نتایج مطالعات دسوتو و استیگلیتز در محافل اقتصادی و سایت گذار بسیار مورد توجه قرار گرفت به طوری که حتی بهبود محیط کسب و کار از سیاست خصوصی سازی مهم تر و یا حداقل دارای اولویت دانسته شده است (نعیمی، ۱۳۹۳).

بر اساس مطالعات و آموزه‌های دسوتو و استیگلیتز، بانک جهانی از اوایل قرن بیست و یکم، کشورهای در حال توسعه را به بهبود فضای سرمایه‌گذاری تشویق می‌کند و از سال ۲۰۰۳ با انتشار گزارش‌های سالانه انجام کسب و کار، کشورها را از نظر هزینه، مراحل و زمان انجام کسب و کار، مقایسه و رتبه‌بندی می‌کند. (نعیمی، ۱۳۹۳)

بر اساس گزارش‌های بانک جهانی در طی سال‌های اخیر وضعیت فضای کسب و کار در کشور ایران مطلوب و رو به بهبود نمی‌باشد. بر این اساس لازم است با تجدید نظر جدی در سیاست‌ها و برنامه ریزی‌های اقتصادی شرایط لازم برای رفع موانع فراهم گردد. جدول زیر بیانگر وضعیت و رتبه ایران در گزارش‌های بانک جهانی می‌باشد.

جدول ۱: رتبه‌بندی ایران از نظر Doing Business

سال	۲۰۰۵	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۸	۲۰۲۰
رتبه	۱۰۸	۱۳۵	۱۴۲	۱۲۹	۱۲۴	۱۲۷
تعداد کشورها	۱۳۳	۱۷۸	۱۸۱	۱۸۳	۱۹۰	۱۹۰

آخرین گزارش بهبود محیط کسب و کار بانک جهانی در خصوص ایران شامل ۱۰ شاخص اصلی است. تعداد کشورهای مورد ارزیابی در این گزارش طی ۱۱ دوره ارزیابی به عمل آمده، پيوسته در حال افزایش است. ایران نیز از سال ۲۰۰۵ تاکنون در لیست کشورهای مورد مطالعه قرار داشته است.

رتبه کلی ایران همان‌گونه که از داده‌های جدول شماره (۱) نشان داده شده است. کشور در شاخص‌های تخصصی کسب و کار ارزیابی شده توسط بانک جهانی در وضعیت چندان مطلوبی قرار ندارد.

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

جدول ۲: جایگاه ایران در شاخص‌های ده‌گانه کسب‌وکار بانک جهانی طی سال‌های

(۲۰۱۴-۲۰۱۳) و (۲۰۱۸-۲۰۱۷) از میان ۱۸۹ کشور

رشد تغییرات	رتبه در ایران		رشد تغییرات	رتبه در ایران		عنوان شاخص
	۲۰۱۸	۲۰۱۷		۲۰۱۴	۲۰۱۳	
-۴	۱۲۴	۱۲۰	-۲۰	۱۰۷	۸۷	سهولت شروع کسب‌وکار
+۵	۹۷	۱۰۲	-۳	۱۶۹	۱۶۶	سهولت اخذ مجوز
+۲	۲۵	۲۷	-۶	۱۶۹	۱۶۳	سهولت دریافت برق
-۵	۹۹	۹۴	-۳	۱۶۸	۱۶۵	ثبات اموال شرکت
-۱	۸۷	۸۶	-۳	۸۶	۸۳	اخذ اعتبارات
+۱۱	۹۰	۱۰۱	۳	۱۴۷	۱۵۰	حمایت از سرمایه‌گذاران
-۵	۱۷۰	۱۶۵	-۱۰	۱۳۹	۱۲۹	پرداخت مالیات
-۵۰	۱۵۰	۱۰۰	-۱۰	۱۵۳	۱۴۳	تجارت فرامرزی
+۴	۱۶۶	۱۷۰	۲	۵۱	۵۳	اجرای قراردادهای
+۷۶	۸۰	۱۵۶	-۳	۱۲۹	۱۲۶	انحلال شرکت

منبع: گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی

گروه مطالعات محیط کسب‌وکار در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در ابتدای تشکیل در زمستان ۱۳۸۸ از حدود «محیط کسب‌وکار»، براساس تعریف ۸۰ تشکل اقتصادی سراسر کشور شامل اتاق‌های بازرگانی صنایع و معادن، انجمن‌های مدیران صنایع، شوراهای اصناف، خانه‌های صنعت و معدن مجموعه عواملی که بر عملکرد و اداره بنگاه‌های و کانون‌های عالی کارفرمایی، درخواست کرد تا زیرمجموعه خود مؤثر؛ اما خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند را معرفی کنند. طی سه مرحله نظرخواهی مکرر از جامعه آماری یاد شده، در طول بهمن ماه ۱۳۸۸ تا خردادماه ۱۳۸۹، مجموعاً ۲۲ عامل یا مؤلفه محیط کسب‌وکار ایران شناسایی و بر آن‌ها اجماع حاصل شد.

پیشینه پژوهش

خداپرست مهدی و همکاران (۱۳۹۷) در مطالعه خود و با استفاده از روش پانل پویا و مدل‌های اثرات ثابت و تصادفی، تاثیر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب اسلامی عضو (D8) در بازه زمانی ۲۰۰۴-۲۰۱۵ را بررسی کرده‌اند. آن‌ها دریافته‌اند مهم‌ترین عامل تاثیرگذار بر رشد اقتصادی، بهبود محیط کسب و کار و مقررات نظارتی دولت است و ارتباط مثبتی بین شاخص سهولت راه‌اندازی کسب و کار و رشد اقتصادی وجود دارد.

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

دهقانی حسین و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعه‌ی تحت بررسی، پایش و اولویت بندی عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان کردستان با استفاده از فرآیند تحلیلی سلسله مراتبی (AHP) عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان کردستان با استفاده از روشهای تصمیم گیری چند معیاره و وزن دهی خبرگان اولویت بندی گردیده است. جامعه آماری شامل کلیه فعالان اقتصادی؛ سرمایه گذاران و صاحب نظران مطلع استان در بخشهای صنعت؛ معدن؛ خدمات؛ کشاورزی و حمل و نقل می باشند و برای برآورد حجم نمونه از جدول مورگان استفاده شده است که در نتیجه حجم نمونه ۱۱۱ نفر تعیین شد. نماگرهای مطرح شده در پرسشنامه این تحقیق در سه حوزه استانی، ملی و فراملی ارائه و از پاسخ دهندگان خواسته شد که میزان نقش و تأثیر هر کدام را بر فضای کسب و کار استان مشخص نمایند. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که از لحاظ بیشترین تأثیر در فضای کسب و کار، رتبه اول تورم، رتبه دوم قانون ورشکستگی و رتبه سوم کیفیت زیرساختهای سیستم حمل و نقل مانند جاده، ریل، دریا و هوایی میباشد. رتبه چهارم نیز در اختیار نماگر خلاءهای قانونی برای عدم پرداخت مالیات و رتبه پنجم مربوط به شناور بودن نرخ ارز میباشد. همانگونه که ملاحظه می گردد، از ۵ نماگر اول از جهت تأثیرگذاری بر فضای کسب و کار استان، ۲ نماگر در حوزه فراملی، ۲ نماگر در حوزه ملی و یک نماگر در حوزه استانی میباشد.

حکمتی و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه با عنوان «اثر بهبود فضای کسب و کار و رعایت حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی، کشورهای با درآمد متوسطه به بالا». از داده‌های تابلویی در سالهای ۱۳۸۲-۱۳۹۱ استفاده شده است. نتایج حاصل نشان می‌دهد که شاخصهای فضای کسب و کار (شامل شاخصهای احذ مجوز، شروع به کار و اخذ تسهیلات تأثیرگذاری مثبت و منفی داری بر رشد اقتصادی دارا هستند. همچنین نتایج مطالعه حاکی از آن است که شاخص حقوق مالکیت فکری، شاخصهای حکمرانی خوب (شامل کیفیت قوانین و ثبات سیاسی)، سرمایه ثابت و سرمایه گذاری مستقیم خارجی نیز تأثیر مثبت و منفی داری بر تولید سرانه کشورهای با درآمد متوسط به بالا داشته‌اند.

نخعی و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه‌ی با عنوان ارزیابی تأثیر بهبود کیفیت مقررات کار، اعتبار و کسب و کار بر رشد اقتصادی (مطالعه تعدادی از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته با تأکید بر ایران) در این پژوهش از داده‌های پانل در چارچوب یک مدل رشد درونزا استفاده شده است. نتایج حاصل از برآورد مدل نشان می‌دهد که به طور کلی، بهبود وضعیت مقررات کار، اعتبار و کسب و کار روی رشد تمامی کشورهای نمونه و به طور خاص کشورهای با درآمد بالا تأثیر مثبت و معناداری دارد؛ چون این کشورها از ساختار نهادی قوی تری برخوردارند. از بین اجزای مقررات کار، اعتبار و کسب و کار نیز

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

جزء مربوط به مقررات بازار نیروی کار، بیشترین اثر را بر رشد اقتصادی دارد؛ اما اثر دو جزء دیگر معنادار نمی‌باشد.

ایمانی سادات، (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان «تأثیر فضای کسب‌وکار بر رشد اقتصادی استان‌های کشور» در این پژوهش از داده‌های تابلویی طی دوره ۱۳۸۹-۱۳۹۱ انجام گرفته است در این پژوهش نتایج نشان می‌دهد که به جز شاخص تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت‌ها در بازارهای هدف سایر شاخص‌ها در سطح ۹۵ درصد معنی دار هستند و متغیرهای نیروی کار، تسهیلات پرداختی بانک‌ها به بخش خصوصی و شاخص بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارد. همچنین شاخص‌های زیاد بودن تعطیلات رسمی، تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت‌ها در بازارهای هدف، تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار، بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران، ضعف بازار سرمایه از تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی و وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی بر میزان رشد اقتصادی تأثیر منفی و معنادار داشته است.

تاری و علوی منش (۱۳۹۰)، در مقاله خود به شناخت نارسایی‌ها و چالش‌های فضای کسب‌وکار پرداخته‌اند و بعد برخی ابزارها و شاخص‌های لازم برای شناسایی این نارسایی‌ها را معرفی کردند، سپس جایگاه و وضعیت فضای کسب‌وکار ایران را بر اساس این شاخص‌ها مورد بررسی قرار داده و با استفاده از برنامه‌های اصلاحی مورد نیاز برای اصلاح فضای کسب‌وکار به ارزیابی مواد بخش کسب‌وکار برنامه پنجم توسعه پرداخته که نتیجه تحقیق نشان دهنده فضای کسب‌وکار نامناسب در کشور است.

امینی و ولی نیا (۱۳۹۰)، در مطالعه خود با عنوان «بررسی اثرات سهولت ورود و خروج به کسب‌وکار بر بهره‌وری کل عوامل، مطالعه موردی کشورهای منتخب در حال توسعه» پرداخته است. وی در این پژوهش با استفاده از مدل پانل دیتا به این نتیجه رسیده است که میان شاخص مراحل شروع کسب‌وکار، زمان شروع کسب‌وکار، هزینه‌های شروع کسب‌وکار، حداقل سرمایه مورد نیاز برای شروع کسب‌وکار، شاخص زمان تعطیلی کسب‌وکار، هزینه‌های تعطیلی کسب‌وکار، درجه باز بودن کسب‌وکار بر بهره‌وری عوامل تولید رابطه معنی داری وجود دارد.

نصیحت کن (۱۳۹۲) مطالعه‌ای تحت عنوان مقایسه محیط کسب‌وکار ایران با کشورهای منطقه انجام داده‌اند که نتایج حاصل از آن گویای این موضوع است که جایگاه فضای کسب‌وکار و همچنین محیط اقتصادی کشور در مقایسه با سایر کشورهای منطقه از هر زاویه و بر اساس هر پارامتری که

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

محاسبه گردد از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. کشور ایران با استناد به مدل ترکیبی سنجش فضای کسب کار، رتبه دوازده را در بین پانزده کشور دیگر منطقه کسب نمود.

گولودو سکا (۲۰۱۷) در مطالعه خود با استفاده از آمار توصیفی و رگرسیون چندمتغیره، رابطه بین رشد اقتصادی و فضای کسب و کار را برای ۲۸ کشور اروپایی در بازه زمانی ۲۰۱۰-۲۰۱۶ بررسی کرده است. او دریافته است که تغییرات صعودی در فضای کسب و کار در اتحادیه اروپا رخ داده است و بین رشد اقتصادی و بهبود فضای کسب و کار رابطه معناداری وجود دارد.

مسعود و تهنی^۳ (۲۰۱۴) با استفاده از ۱۰ شاخص فضای کسب و کار و مجموعه‌ای از متغیرهای کنترل با به کارگیری رگرسیون متغیرهای ابزاری به بررسی رابطه مقررات کسب و کار و رشد اقتصادی می‌پردازند. نتایج حاکی از رابطه‌ای قوی بین شاخص‌های مقررات کسب و کار و رشد اقتصادی بجز شاخص‌های تجارت برون مرزی و معامله با مجوز ساخت و ساز است.

کلاپر و لاولو^۴ (۲۰۱۳)، در مقاله خود ثبت شرکت‌ها را در ۹۲ کشور جهان مورد مطالعه قرار می‌دهد و به بررسی سهولت ثبت کسب و کار جدید و اثرگذاری اصلاحات ثبت شرکت‌ها را بر روی ثبت شرکت‌های جدید مورد مطالعه قرار می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد که اطلاعات کوچک (در کل کمتر از ۴۰ درصد) اثر قابل توجهی بر کاهش هزینه‌ها، برای ایجاد شرکت‌های جدید ندارد. همچنین که کارآفرینی برای پویایی اقتصاد مدرن ضروری و با رشد اقتصادی مرتبط است.

ابراهیم حیدر (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای با استفاده از داده‌های ۱۷۲ کشور طی سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۰۶ به «بررسی اثرات بهبود فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی» پرداخته است. نتایج حاکی از تأثیر مثبت و معنی دار شاخص‌های بهبود فضای کسب و کار، آزاد سازی تجاری، آزاد سازی مالی، ثبات سیاسی کیفیت قانون و کنترل فساد بر رشد اقتصادی دارد.

داردیا^۵ و همکاران (۱۹۹۹) در مورد فضای کسب و کار در کالیفرنیا صورت گرفته است، فهرستی از دسته بندی اصلی از عوامل و شاخص وزنی مربوط به آن‌ها برای گرانت تورنتون^۶ و شرکت توسعه سرمایه‌گذاری CED^۷ ارائه شده است. بر اساس این فهرست بررسی‌های گرانت تورنتون بیشتر متمرکز بر هزینه‌های تولید است. این در حالی است که بررسی‌های CED تلاش دارد از فضای کسب و کار در هر ایالت ارزیابی جامعی داشته باشد. در شاخص تورنتون وضع مالیات با این که تأثیر منفی بر رونق کسب و کار داشته موجب بهبود زیرساخت‌ها گردیده است. در شاخص CED هم بیشترین توجه بر شساست‌های اجتماعی است. زیرا در نزد رهبران کسب و کار مسائل اجتماعی از ارزش بالایی برخوردارند. همچنین، با توجه به تحقیقات انجام شده توسط این محققان سطوح دستمزد بر عملکرد اقتصادی بسیار

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

مؤثر بوده است. کیفیت کار انجام گرفته توسط نیروی کار محلی نیز یکی از اجزای مهم در فضای کسب‌وکار به شمار می‌آید.

دالار^۸ و همکاران (۲۰۰۳) تحت عنوان فضای کسب‌وکار و عملکرد شرکت‌ها در اقتصادهای در حال توسعه صورت گرفته به بررسی فضای کسب‌وکار در کشورهای همچون بنگلادش، اتیوپی، چین و پاکستان پرداخته است. نتایج حاصل از اندازه‌گیری عینی از فضای کسب‌وکار در این مناطق حاکی از تأثیرات معنادار سرمایه‌گذاری بر فضای کسب‌وکار میباشد. فضای سرمایه‌گذاری در زمینه سطوح بهره‌وری، دستمزد، نرخ سود، نرخ‌های رشد و اشتغال و موجودی سرمایه در سطح شرکت‌ها پراهمیت جلوه مینماید. همچنین، به اعتقاد نویسندگان نقش دولت‌ها در بهبودبخشی به فضای کسب‌وکار در راستای فراهم آوردن زیرساخت‌ها و دستیابی به بازارهای بین‌المللی بسیار مهم شمرده می‌شود.

لارو سی^۹ (۲۰۰۹) که به بررسی فضای سرمایه‌گذاری در ۱۶ ایالت از کشور هندوستان پرداخته است. وی تلاش نموده ویژگی‌های فضای کسب‌وکار در هندوستان را شناسایی کند تا از این طریق به تفاوت عملکرد ایالت‌های مختلف در زمینه رشد و سرمایه‌گذاری پی ببرد. در این تحقیق ۴۶ متغیر توصیفی مربوط به محیط کسب‌وکار در ۱۶ ایالت شناسایی شده‌اند. برای آسان نمودن، او این ۴۶ متغیر را در ۳ گروه طبقه‌بندی نموده که عبارتند از نهادها، زیرساخت‌ها و مؤسسات. وی انتظار دارد که با بهبود فضای سرمایه‌گذاری سطح سرمایه‌گذاری خصوصی داخلی نیز افزایش یابد. همچنین، طبق تحقیقات صورت گرفته در ۱۶ ایالت این نتیجه به دست آمده است که ایالت‌های توسعه یافته از فضای سرمایه‌گذاری با کیفیت‌تری برخوردار هستند و برعکس؛ به طور مشابه ایالت‌هایی که رشد سریعتری را تجربه کرده‌اند، فضای کسب‌وکار مناسبتری نیز داشته‌اند.

داو سون^{۱۰} (۲۰۰۶) در مقاله‌ای با عنوان مقررات، سرمایه‌گذاری و رشد بین کشورها به بررسی اثر مقررات (مقررات بخش اعتبارات، مقررات بازار کار و مقررات کسب‌وکار) بر سرمایه‌گذاری و رشد بلندمدت اقتصادی بین کشورها پرداخت. نتایج این پژوهش بیانگر رابطه منفی و معنادار بین افزایش قوانین و مقررات و رشد اقتصادی است. همچنین نتایج مشابه بین مقررات بخش اعتبارات و مقررات کسب‌وکار بر رشد اقتصادی گرفته شده است. بر اساس نتایج این مطالعه مقررات اثر معنی‌داری بر سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی دارد به گونه‌ای که افزایش قوانین و مقررات اثر منفی بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و اثر مثبت بر سرمایه‌گذاری بخش دولتی دارد.

برگ و کازس^{۱۱} (۲۰۰۷) در مقاله‌ای تحت عنوان شاخص‌های فضای کسب‌وکار: مسائل مربوط به اندازه‌گیری و مفاهیم اساسی به بررسی شاخص‌های فضای کسب‌وکار پرداختند. مقاله مذکور با روشی

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

توصیفی به بررسی انتقادی از شاخص استخدام نیروی کار و سیاست‌های این شاخص پرداخته است. از یک طرف مفاهیم و همچنین کاربردهای سیاستی استخدام نیروی کار را با به‌کارگیری اجزاء شاخص جهانی فضای کسب‌وکار نشان داده و از سوی دیگر انعطاف‌پذیری در قوانین بین‌المللی کار، حداقل دستمزد، اخراج نیروی کار، جداسازی پرداختها، ساعت کار، مرخصی سالانه و نهایتاً هزینه‌های نیروی کار بدون دستمزد را ارزیابی نموده است. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که کشورهای مورد مطالعه در این پژوهش با دخالت کمتر در این امور، رتبه بهتری را در شاخص استخدام نیروی کار به خود اختصاص داده‌اند.

مراحل مختلف انجام مدل تاکسونومی عددی

۱- مشخص نمودن گزینه‌ها و تعیین شاخص‌های مختلف:

در این مرحله تعداد m گزینه (A_1 تا A_m) توسط تحلیل‌گر و یا گروه کارشناسان (از طریق تشکیل پانل) با توجه به n شاخص (C_1 تا C_n) ارزیابی می‌شوند.

۲- تشکیل ماتریس تصمیم و سپس محاسبه میانگین و انحراف معیار:

با توجه به تعداد شاخص‌ها، تعداد گزینه‌ها و ارزیابی همه گزینه‌ها برای شاخص‌های مختلف، ماتریس تصمیم به صورت جدول شماره (۳) تشکیل می‌شود. در این جدول r_{ij} توصیف‌کننده مطلوبیت گزینه A_m از نظر شاخص C_j به صورت کیفی یا کمی است. در این بخش باید توجه نمود که شاخص‌هایی که منفی هستند باید معکوس شده و یا به روش‌های دیگر منفی بودن آن در نظر گرفته شود. از دیگر روش‌های مرسوم و بهتری که می‌توان مثبت و منفی بودن شاخص‌ها را لحاظ کرد استفاده از رقم ایده‌آل مثبت و منفی می‌باشد بدین معنی که برای شاخص‌های مثبت بزرگترین عدد مثبت و برای شاخص‌های منفی بزرگترین عدد منفی - برای هر ستون از ماتریس استاندارد - به عنوان ایده‌آل مثبت و منفی تعیین می‌شوند. از طرف دیگر بعضی شاخص‌ها کیفی می‌باشند که می‌توان آن‌ها را به شاخص‌های کمی (شبه کاذب) تبدیل نمود. بعد از تشکیل ماتریس داده‌ها، میانگین و انحراف معیار هر شاخص محاسبه می‌شود.

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

جدول ۳: ماتریس تصمیم

شاخص‌ها گزینه‌ها	C_1	C_2	C_3	.	.	.	C_n
A_1	r_{11}	r_{12}	r_{13}	.	.	.	r_{1n}
A_2	r_{21}	r_{22}	r_{23}	.	.	.	r_{2n}
.
A_m	r_{m1}	r_{m2}	r_{m3}	.	.	.	r_{mn}
میانگین	\bar{x}_1	\bar{x}_2	\bar{x}_n
انحراف معیار	σ_1	σ_2	σ_n

۳- تشکیل ماتریس استاندارد (نرمال شده) Z :

در ماتریس تصمیم، گزینه‌ها بر حسب شاخص‌هایی بیان شده‌اند که مقیاس‌های اندازه‌گیری مختلفی دارند و در این مرحله سعی در از بین بردن واحدهای مختلف آن‌ها است که برای این کار از رابطه Z استاندارد استفاده می‌شود یعنی میانگین مقادیر هر شاخص از مقدار هر خصوصیت کم شده و بر انحراف معیار آن تقسیم می‌شود:

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{\sigma_j} \quad (1)$$

\bar{x}_j میانگین هر شاخص (هر یک از ستون‌های ماتریس) و σ_j انحراف معیار هر شاخص می‌باشند. در انت‌های ماتریس استاندارد برای هر کدام از شاخص‌های مثبت، بزرگترین عدد مثبت قابل مشاهده (ایده‌آل مثبت) و برای شاخص‌های منفی، بزرگترین عدد منفی (ایده‌آل منفی) تعیین می‌شود که با DO_j نمایش داده می‌شود.

۴- تعیین فاصله مرکب بین گزینه‌ها:

در این بخش با داشتن ماتریس استاندارد Z ، فاصله هر گزینه از گزینه‌های دیگر نسبت به هر یک از شاخص‌ها از رابطه زیر تعیین می‌شود:

$$D_{ab} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (Z_{aj} - Z_{bj})^2} \quad (2)$$

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

در اینجا a و b دو گزینه مورد ارزیابی هستند. این عملیات یک نوع محاسبه زوجی بین هر دو گزینه با هم است. به گونه‌ای که فاصله هر دو گزینه از خودش برابر صفر است ($D_{aa} = D_{bb} = 0$) و فاصله گزینه a و b مساوی با فاصله گزینه b از a است ($D_{ab} = D_{ba}$). با توجه به موارد فوق ماتریس فواصل مرکب بین گزینه‌ها تشکیل می‌شود که قطر اصلی آن نشان دهنده فاصله هر گزینه با خودش است که برابر صفر خواهد بود.

۵- تعیین کوتاه‌ترین فاصله:

در این گام کمترین میزان فاصله هر سطر از ماتریس تعیین می‌شود. سپس میانگین هر کدام از فاصله گزینه‌ها و انحراف معیار آن‌ها به دست آمده و همین کار برای کوتاهترین فاصله نیز انجام می‌شود.

۶- تحدید گزینه‌ها (همگن سازی گزینه‌ها):

ممکن است واحدهایی وجود داشته باشند که دارای فاصله‌های بسیار بیشتر و یا کمتر از سایر گزینه‌ها باشد. لذا باید گزینه‌های ناهمگن از مجموعه حذف شوند، برای انجام این کار حد بالا و حد پایین با استفاده از روابط زیر به دست می‌آیند.

$$O_r = \bar{d}_r \pm 2\sigma_{dr} \quad (4)$$

$$O_r (+) = \bar{d}_r + 2\sigma_{dr} \quad \text{حد بالا} \quad (5)$$

$$O_r (-) = \bar{d}_r - 2\sigma_{dr} \quad \text{حد پایین} \quad (6)$$

در این صورت d_r های بین حد بالا و حد پایین هماهنگ بوده و گزینه‌هایی که خارج از این محدوده تعیین شده قرار بگیرند، باید حذف شوند. مجدداً ماتریس تصمیم بدون گزینه‌های حذف شده تشکیل شده، مراحل تکرار می‌شوند.

۷- تعیین الگو یا سرمشق گزینه‌ها:

در این گام فاصله هر یک از گزینه‌ها از مقدار ایده‌آل (مشخص شده در گام ۴) را به دست آورده، فاصله کم از ایده‌آل نمایانگر وضعیت مناسب آن است و فاصله زیاد بیان کننده وضعیت نامناسب آن گزینه می‌باشد. الگو یا سرمشق گزینه‌ها از رابطه زیر به دست می‌آید:

$$C_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (Z_{ij} - Z_{bj})^2} \quad (7)$$

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

۸- درجه‌بندی یا رتبه‌بندی میزان توسعه یافتگی گزینه‌ها (F_i):

در این مرحله به درجه‌بندی توسعه یافتگی و وضعیت گزینه‌ها پرداخته می‌شود. اگر F_i میزان توسعه یافتگی یک گزینه (وضعیت مناسب یک گزینه) باشد در این صورت:

$$F_i = \frac{C_{io}}{C_o} \quad (۸)$$

در این رابطه، C_{io} سرمشق هر گزینه و C_o حد بالای توسعه می‌باشد. برای محاسبه C_o باید میانگین و انحراف C_o ها مشخص شود که این کار در انت‌های گام هفت انجام می‌گیرد و محاسبه آن به صورت زیر است:

$$C_o = \overline{C_{io}} + 2\sigma_{C_{io}} \quad (۹)$$

F_i بین صفر و یک قرار می‌گیرد و هر قدر به صفر نزدیک باشد نشان دهنده توسعه یافتگی بیشتر گزینه (قرار گرفتن در رتبه بالاتر) و هر چه به یک نزدیکتر می‌گردد بیانگر عدم توسعه یافتگی آن می‌باشد. در این صورت مسأله تاکسونومی پایان یافته و درجه‌بندی (رتبه‌بندی) گزینه‌های آن مشخص شده است.

روش شناسی و شاخص‌های فضای کسب‌وکار

روش پژوهش استفاده شده توصیفی و از نوع پژوهش کاربردی است. در این پژوهش به منظور رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس ۲۲ شاخص فضای کسب‌وکار در دوره زمانی ۱۳۸۹-۱۳۹۷ و از تکنیک تاکسونومی عددی استفاده شده است. روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و بر پایه داده‌های خام از گروه مطالعات مرکز پژوهش مجلس شورای اسلامی ایران بهره گرفته شده است.

از آنجایی که گزارش‌های بین‌المللی محیط کسب‌وکار درباره ایران اغلب از واقعیت‌های کف بازار ایران ناشی نشده‌اند و به مسائل اصلی تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران در ایران نمی‌پردازند، لازم است مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران شناسایی و سنجش شوند. گروه مطالعات محیط کسب‌وکار در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با همکاری بیش از ۲۵۰ تشکل اقتصادی سراسر کشور هر سه ماه یک بار، ۲۲ مؤلفه‌ی ملی محیط کسب‌وکار را پایش و نتیجه را برای اطلاع نمایندگان مجلس شورای اسلامی اعلام می‌کند. نتایج چند دوره از این مطالعات فصلی نشان می‌دهد مشکل اصلی تولیدکنندگان ایرانی، دیگر مسائل زیر ساختی نظیر راه و برق نیست، بلکه مسائل نهادی و نرم افزاری

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

توسعه است نظیر ناکارآمدی نظام بانکی در تأمین مالی تولید و نیز فقدان تضمین‌های حقوق مالکیت. (بیگدلی، ۱۳۹۰)

مؤلفه‌های بیست و دوگانه طی زمستان ۱۳۸۸ تا بهار ۱۳۸۹ به وسیله تشکل اقتصادی سراسری به دست آمده است. مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در این گزارش‌ها به اقتضا و متناسب با شرایط اقتصادی ایران شناسایی و تعریف شده‌اند و با شاخص‌های مشهور بین‌المللی نظیر شاخص «انجام کسب‌وکار» بانک جهانی یا گزارش رقابت پذیری تا حدودی تفاوت دارند.

این مؤلفه‌های ۲۲ گانه به صورت زیر می‌باشند:

- ۱- مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها
- ۲- بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه
- ۳- اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشور
- ۴- ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیر رسمی
- ۵- تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت‌ها در بازارهای هدف
- ۶- نرخ بالای بیمه‌ی اجباری نیروی انسانی
- ۷- بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران
- ۸- قیمت‌گذاری غیر منطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی
- ۹- بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری
- ۱۰- تولید کالاهای غیر استاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار
- ۱۱- وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی
- ۱۲- محدودیت قانون کار در تعدیل و جابه‌جایی نیروی کار
- ۱۳- برگشت چک‌های مشتریان و همکاران
- ۱۴- زیاد بودن تعطیلات رسمی
- ۱۵- ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات
- ۱۶- تعرفه‌های پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیر منصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار
- ۱۷- عرضه‌ی کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی
- ۱۸- تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

۱۹- موانع تعرفه‌های صادرات محصولات و واردات مواد اولیه

۲۰- ضعف زیر ساخت‌های حمل و نقل

۲۱- ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف کننده

۲۲- ضعف زیر ساخت‌های تأمین برق

جدول (۴) داده‌های خام مربوط به سال ۱۳۹۱

میانگین استانی	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف کننده	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار	فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	موانع تعرفه‌های صادرات محصولات و واردات مواد اولیه	بی ثباتی در قیمت مواد اولیه	زیاد بودن تعطیلات رسمی	قیمت گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی	بی ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار	ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران	اعمال تحریم‌های بین المللی علیه کشورمان	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	بی تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	مشکل دریافت تسهیلات از بانکها	مؤلفه
۶/۲	۴/۶	۳/۳	۴/۶	۵/۶	۴/۶	۴/۴	۴/۶	۶/۴	۵/۲	۷/۱	۸	۶/۶	۶/۴	۶/۷	۶/۶	۶/۲	۷/۱	۷/۲	۶	۶/۹	۸	۹	آذربایجان شرقی
۶	۵/۷	۲/۸	۴/۷	۵/۳	۵/۱	۵/۹	۴	۶	۴/۷	۵/۳	۴/۸	۶/۸	۷/۵	۶/۹	۶/۲	۶/۱	۶/۸	۷/۶	۶/۸	۶/۸	۸	۸/۵	آذربایجان غربی
۴/۱	۲/۷	۲/۴	۲/۷	۵/۷	۳/۵	۳/۱	۳/۹	۳/۴	۴/۵	۳/۴	۶/۳	۴	۳/۹	۳/۵	۶/۱	۲/۸	۶/۹	۲/۹	۳/۹	۴/۹	۳/۵	۶/۹	اردبیل
۵/۳	۳/۸	۲/۷	۳/۷	۴/۳	۳/۸	۴/۶	۵	۵/۴	۴/۸	۶/۵	۵/۹	۳/۷	۵/۲	۴/۹	۵/۶	۴/۶	۷/۵	۷	۶/۸	۶/۳	۶/۲	۸/۷	اصفهان
۶/۱	۵/۷	۴/۷	۵/۳	۶/۷	۶	۵/۷	۶/۷	۷	۵/۳	۴/۷	۵	۴/۷	۶/۷	۶/۳	۵/۳	۶/۳	۶/۷	۶/۷	۷/۷	۵/۷	۷/۷	۸/۳	ایلام
۴/۲	۳/۶	۲/۶	۴/۴	۳/۹	۳/۵	۵/۱	۴/۲	۴/۴	۳/۷	۳/۹	۳/۸	۵/۷	۵/۴	۴/۲	۴/۶	۴/۴	۴/۵	۵/۳	۴/۱	۴/۳	۴/۴	۵/۳	بوشهر
۴/۱	۲/۷	۲	۳/۹	۲/۱	۳/۲	۳/۲	۳/۱	۴/۵	۴	۳/۹	۴/۷	۴/۵	۴/۹	۴/۲	۴	۵/۱	۴/۷	۴/۱	۲/۹	۳/۷	۵/۸	۶/۴	تهران
۳/۷	۳	۲/۷	۵/۷	۲/۳	۵	۳	۴/۷	۲	۷/۳	۲/۷	۳/۷	۴/۳	۲/۷	۲/۳	۲/۳	۲/۳	۵	۲/۷	۴/۷	۱/۷	۵/۳	۴/۷	چهارمحال بختیاری
۶	۶/۹	۳/۸	۶/۱	۲	۶/۲	۷/۶	۳/۱	۵/۲	۳/۶	۳/۴	۶	۶/۹	۷/۸	۷/۵	۶/۹	۶/۲	۸/۲	۷/۳	۴/۲	۶/۲	۷/۶	۸/۵	خراسان جنوبی

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

۶/۲	۴/۱	۲/۹	۵/۶	۴/۵	۵/۵	۶/۱	۶/۴	۶	۶/۱	۸/۵	۷/۴	۵/۹	۵/۷	۶/۶	۶/۵	۷/۵	۷/۹	۶/۲	۶/۶	۵/۸	۸/۴	۷/۷	خراسان رضوی
۵/۹	۵/۷	۲	۵/۴	۵	۶/۵	۷/۳	۶	۴/۶	۶/۵	۷	۲/۸	۳/۴	۷/۵	۵	۵/۸	۷/۲	۷/۸	۴/۱	۷/۳	۶/۴	۷/۷	۸/۲	خراسان شمالی
۵/۷	۴	۴/۳	۳/۸	۴/۶	۳/۸	۳/۶	۶	۶/۸	۷	۵	۶/۴	۵/۸	۶	۷	۴/۶	۷/۲	۷/۲	۶/۴	۵/۸	۶	۷	۷/۸	خوزستان
۵	۲/۱	۱/۹	۴/۸	۳/۸	۶/۷	۷/۱	۷/۳	۳/۷	۴/۹	۷/۱	۳/۹	۴/۸	۵/۷	۳/۳	۳/۷	۸/۲	۳/۹	۳/۵	۵/۹	۵/۳	۶/۶	۶/۶	زنجان
۴	۳/۴	۲	۳/۳	۳/۲	۲/۹	۳/۵	۴/۲	۳/۱	۴	۵/۸	۳/۹	۲/۷	۳/۴	۳/۴	۴	۵	۶	۴/۳	۵/۲	۵/۸	۴/۵	۵/۵	سمنان
۵/۷	۴	۳/۱	۵/۲	۵/۴	۵/۴	۶/۲	۷/۴	۴/۹	۵/۷	۴/۶	۵/۴	۴/۱	۶/۴	۷/۲	۴/۳	۵/۲	۷	۶/۶	۷/۶	۱/۵	۸	۶/۸	سیستان و بلوچستان
۵/۵	۵/۳	۳/۲	۴	۵/۲	۵/۹	۵/۹	۵/۱	۳/۷	۶/۹	۷	۵/۶	۳	۴/۹	۵/۱	۴/۶	۷/۲	۷/۳	۶/۱	۵/۶	۶/۱	۵/۲	۸/۵	فارس
۶/۵	۴/۷	۴/۳	۴/۷	۴/۳	۴/۳	۴	۴/۳	۸/۳	۵	۶/۷	۷	۹	۵	۸/۳	۶/۷	۹/۳	۷	۶/۷	۸	۸	۹/۳	۸	قزوین
۳/۹	۲/۳	۲/۷	۲/۷	۱/۶	۳/۸	۳/۳	۱/۹	۴/۱	۵/۴	۲/۸	۴/۹	۲	۴/۸	۵/۷	۴	۳/۴	۶/۸	۲/۱	۳/۳	۶/۵	۴/۳	۶/۵	قم
۳/۷	۵/۱	۰/۳	۵/۳	۰/۹	۴/۵	۶/۳	۰/۹	۳	۴/۷	۱/۴	۲/۲	۲/۲	۶/۸	۱	۴/۱	۴/۲	۴/۱	۳/۵	۱/۲	۴	۷/۷	۷/۷	کردستان
۴	۳/۴	۱/۳	۱/۷	۲/۴	۴/۳	۲/۴	۳/۳	۱/۲	۵/۱	۶/۶	۲/۱	۳	۴/۶	۴/۱	۷	۱/۹	۷/۸	۴	۲/۱	۶	۷	۶/۶	کرمان
۶/۷	۵/۴	۳/۹	۶/۲	۴/۴	۶/۹	۸/۴	۴/۱	۸/۴	۵/۹	۶/۳	۷/۷	۶/۹	۶/۹	۵/۲	۶/۶	۸/۲	۷/۲	۵/۳	۸/۹	۵/۹	۹/۴	۸/۳	کرمانشاه
۶/۷	۶/۶	۳/۹	۶/۴	۵/۹	۶/۸	۷/۸	۸/۲	۶/۶	۲/۶	۴/۲	۶/۲	۸/۳	۷/۵	۷/۵	۸/۷	۷/۵	۸/۲	۶/۸	۶/۹	۷/۲	۷/۴	۹/۳	کهگیلویه و بویراحمد
۶/۲	۵/۸	۲/۴	۵/۴	۶/۵	۶/۳	۴/۵	۴/۴	۶/۶	۵	۷	۵/۱	۶/۱	۶/۸	۵/۷	۶/۳	۷/۳	۷/۷	۶/۶	۶/۵	۶/۵	۸/۴	۸/۱	گلستان
۴/۳	۲/۹	۲/۶	۴/۱	۴/۴	۳/۲	۳/۳	۳/۸	۲/۹	۱/۹	۶	۲/۱	۷/۱	۵/۱	۴/۹	۳/۸	۲/۹	۵/۴	۶/۳	۳/۵	۶/۶	۶/۸	۶	گیلان
۴/۹	۴/۵	۲	۳/۳	۴/۸	۴/۵	۵	۲	۶	۳/۳	۱/۸	۷	۳/۵	۵	۵	۶	۵/۵	۸/۵	۵/۵	۵/۳	۵	۶/۵	۷/۳	لرستان
۶/۸	۵/۳	۴/۵	۵/۳	۴/۵	۶/۷	۶/۳	۶/۱	۶/۶	۷/۱	۷/۶	۶/۶	۷/۲	۶/۵	۶/۳	۷/۲	۷/۶	۶/۸	۸/۱	۸/۱	۷/۸	۸/۵	۸	مازندران
۶	۳/۶	۲/۶	۲/۹	۳/۷	۴/۵	۴/۱	۴/۷	۵/۵	۶	۷	۸/۴	۷	۵/۵	۵/۳	۷/۶	۷/۴	۸/۵	۶/۴	۶/۱	۸	۸/۴	۸	مرکزی
۶/۳	۶/۸	۵/۱	۶/۵	۵/۷	۶/۵	۸	۷/۴	۵/۶	۵/۷	۴/۹	۳/۸	۸/۳	۷/۵	۵/۲	۶/۵	۵/۳	۷/۷	۶/۶	۵/۵	۷/۶	۷/۵	۴/۱	هرمزگان
۷	۵/۹	۶/۳	۷/۷	۲/۹	۶	۲/۵	۶	۶/۶	۸/۲	۶/۳	۴/۳	۸/۱	۶/۵	۸/۴	۷/۳	۸/۷	۹	۹/۲	۸/۲	۸/۸	۹/۱	۸/۵	همدان
۵/۴	۳/۴	۴/۲	۴/۱	۵	۵/۶	۶/۱	۶/۱	۴/۹	۴/۴	۵/۵	۵	۵/۸	۵/۵	۴/۹	۶/۱	۶	۴/۵	۴	۶	۵/۷	۶/۶	۸/۴	یزد
۵/۵	۳/۳	۴/۲	۴/۳	۴/۶	۴/۸	۴/۹	۴/۹	۵/۲	۵/۳	۵/۳	۵/۴	۵/۵	۵/۵	۵/۷	۵/۷	۶	۶	۶/۲	۶/۵	۷/۳	۷/۵	میانگین وزنی مؤلفه‌ها	

در جدول شماره (۴) گزارش ارزیابی تشکلهای اقتصادی از وضعیت مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در ایران طی سال (پاییز) ۱۳۹۱ ارائه می‌شود. در این بخش، اختصاص نمره ۱۰ به هر مؤلفه به منزله بدترین ارزیابی از وضعیت آن مؤلفه در محیط کسب‌وکار است و نمره ۱، به این معناست که آن مؤلفه در دوره مورد بررسی، بر عملکرد یا اداره بنگاه‌های تحت پوشش تشکلهای ارزیابی کننده، تأثیر نداشته است. ارزیابی ۲۰۹ تشکلهای اقتصادی از وضعیت مؤلفه‌های (شاخص‌های) کسب‌وکار در سی استان در سال ۱۳۹۱ نشان می‌دهد که میانگین استانی از مؤلفه‌ها (شاخص‌ها) در تشکلهای اقتصادی استان‌های همدان، مازندران و کهگیلویه و بویر احمد به ترتیب با ۷، ۶/۸ و ۶/۷ بدترین ارزیابی و استان‌های کردستان، چهار محال بختیاری و قم به ترتیب با ۳/۷، ۳/۹ و مجموعاً بهترین ارزیابی نسبی را از وضعیت مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار ارائه کرده‌اند.

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

تجزیه و تحلیل داده‌ها

بعد از جمع‌آوری اطلاعات مربوط به ۲۲ شاخص فضای کسب‌وکار استان‌های کشور، مراحل مختلف تکنیک تاکسونومی عددی که در ابتدا با تشکیل ماتریس داده‌های خام مانند جدول شماره سه و سپس محاسبه میانگین و انحراف معیار و تشکیل ماتریس نرمال شده و دنبال کردن سایر مراحل آن که در قسمت چهارم این مقاله توضیح آن آورده شده است. در نهایت درجه بندی یا رتبه‌بندی استان‌ها بر اساس Fio در جدول شماره (۵) مشخص شده است.

جدول ۵: رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس ۲۲ شاخص فضای کسب‌وکار با استفاده از مدل

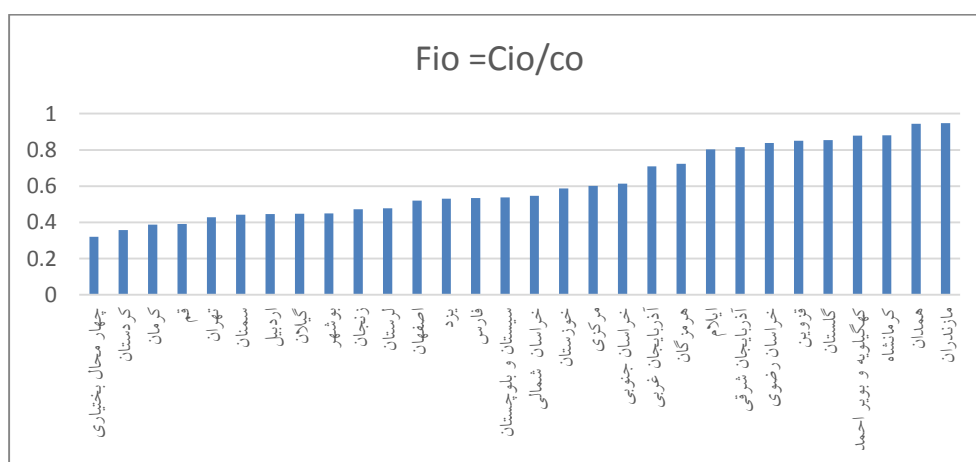
تاکسونومی عددی

استان	سال	۱۳۹۱			۱۳۹۵			استان
		رتبه	Fio = Cio/co	Cio	Cio	Fio = Cio/co	رتبه	
سیستان و بلوچستان	۱	۰/۳۲۱	۴/۸۷۴	۱/۷۳۴	۰/۱۰۳	۱	سیستان و بلوچستان	
چهارمحال و بختیاری	۲	۰/۳۵۸	۵/۴۴۷	۵/۹۸۱	۰/۳۵۴	۲	چهارمحال و بختیاری	
یزد	۳	۰/۳۸۷	۵/۸۷۳	۶/۱۳۴	۰/۳۶۳	۳	یزد	
مرکزی	۴	۰/۳۹۲	۵/۹۵۲	۷/۲۳	۰/۴۲۸	۴	مرکزی	
اردبیل	۵	۰/۴۲۸	۶/۴۹۹	۷/۳۱۴	۰/۴۳۲	۵	اردبیل	
خراسان جنوبی	۶	۰/۴۴۳	۶/۷۳۶	۸/۰۷۲	۰/۴۷۷	۶	خراسان جنوبی	
گیلان	۷	۰/۴۴۶	۶/۷۸۱	۸/۴۶۸	۰/۵۰۱	۷	گیلان	
سمنان	۸	۰/۴۴۷	۶/۷۸۷	۸/۴۷۱	۰/۵۰۱	۸	سمنان	
قزوین	۹	۰/۴۴۹	۶/۸۸۲	۸/۵۱۶	۰/۵۰۴	۹	قزوین	
قم	۱۰	۰/۴۷۳	۷/۱۸۹	۸/۵۷۹	۰/۵۰۷	۱۰	قم	
کرمانشاه	۱۱	۰/۴۷۷	۷/۲۵	۸/۸۰۶	۰/۵۲۱	۱۱	کرمانشاه	
هرمزگان	۱۲	۰/۵۲۱	۷/۹۲۳	۸/۸۵۹	۰/۵۵۴	۱۲	هرمزگان	
خوزستان	۱۳	۰/۵۳۱	۸/۰۷۱	۹/۹۱۰	۰/۵۸۵	۱۳	خوزستان	
تهران	۱۴	۰/۵۳۵	۸/۱۳۵	۱۰/۱۱	۰/۵۹۸	۱۴	تهران	
گلستان	۱۵	۰/۵۳۷	۸/۱۵۸	۱۰/۱۲	۰/۵۹۸	۱۵	گلستان	
مازندران	۱۶	۰/۵۴۶	۸/۳	۱۰/۲۸	۰/۶۰۸	۱۶	مازندران	
خراسان جنوبی	۱۷	۰/۵۸۷	۸/۹۲۶	۱۰/۲۸۱	۰/۶۰۸	۱۷	خراسان جنوبی	
زنجان	۱۸	۰/۶۰۱	۹/۱۳۲	۱۰/۷۷	۰/۶۳۷	۱۸	زنجان	
آذربایجان شرقی	۱۹	۰/۶۱۳	۹/۳۰۸	۱۱/۲۸	۰/۶۶۷	۱۹	آذربایجان شرقی	
اصفهان	۲۰	۰/۷۱۰	۱۰/۷۹	۱۲/۳۵	۰/۷۳۰	۲۰	اصفهان	

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

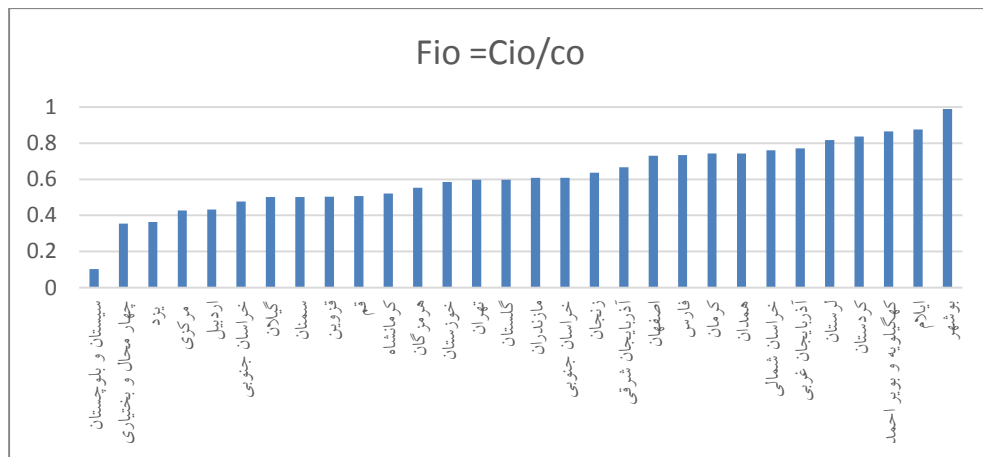
فارس	۲۱	۰/۷۳۴	۱۲/۴۱	۱۱	۰/۷۲۴	۲۱	هرمزگان
کرمان	۲۲	۰/۷۴۲	۱۲/۵۵	۱۲/۲	۰/۸۰۳	۲۲	ایلام
همدان	۲۳	۰/۷۴۳	۱۲/۵۷	۱۲/۳۸	۰/۸۱۵	۲۳	آذربایجان شرقی
خراسان شمالی	۲۴	۰/۷۶۰	۱۲/۸۵	۱۲/۷۴	۰/۸۳۸	۲۴	خراسان رضوی
آذربایجان غربی	۲۵	۰/۷۷۱	۱۳/۰۴	۱۲/۹۳	۰/۸۵۱	۲۵	قزوین
لرستان	۲۶	۰/۸۱۷	۱۳/۸۱	۱۲/۹۸	۰/۸۵۴	۲۶	گلستان
کردستان	۲۷	۰/۸۳۷	۱۴/۱۶	۱۳/۳۶	۰/۸۷۹	۲۷	کهگیلویه و بویر احمد
کهگیلویه و بویر احمد	۲۸	۰/۸۶۴	۱۴/۶۱	۱۳/۳۹	۰/۸۸۱	۲۸	کرمانشاه
ایلام	۲۹	۰/۸۷۶	۱۴/۸۱	۱۴/۳۵	۰/۹۴۵	۲۹	همدان
بوشهر	۳۰	۰/۹۸۹	۱۷/۸۹	۱۴/۴۱	۰/۹۴۸	۳۰	مازندران

نتایج حاصل از جدول شماره (۵) نشان می‌دهد در سال ۱۳۹۵ بر اساس ۲۲ شاخص فضای کسب و کار استان‌های سیستان و بلوچستان، چهارمحال و بختیاری و یزد رتبه‌های اول تا سوم از آن خود کرده‌اند و استان‌های کهگیلویه و بویر احمد، ایلام و بوشهر به ترتیب رتبه‌های ۲۸، ۲۹ و ۳۰ کسب نموده‌اند. هم‌چنین در سال ۱۳۹۱ بر اساس همان ۲۲ شاخص فضای کسب و کار استان‌های چهارمحال و بختیاری، کردستان و کرمان رتبه‌های اول تا سوم و استان‌های کرمانشاه، همدان و مازندران به ترتیب ۲۸، ۲۹ و ۳۰ کسب نموده‌اند. لازم به ذکر است هر اندازه مقدار Fio به عدد صفر نزدیک باشد وضعیت از نظر رتبه یا درجه توسعه یافته‌گی بهتر است و هر اندازه مقدار Fio به عدد یک نزدیک باشد وضعیت از نظر رتبه یا درجه توسعه یافتگی بدتر است.

نمودار شماره ۱: رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس ۲۲ شاخص فضای کسب و کار در سال ۱۳۹۱

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

نمودار شماره ۲: رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس ۲۲ شاخص فضای کسب‌وکار در سال ۱۳۹۵

جدول ۶: رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس ۲۲ شاخص فضای کسب‌وکار در دوره زمانی ۱۳۸۹-۱۳۹۷

سال / استان	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	میانگین رتبه در نه سال
آذربایجان شرقی	۱۵	۲۳	۲۳	۲۲	۱۸	۱۱	۱۹	۲۹	۱۴	۱۹/۳
آذربایجان غربی	۱۰	۳۰	۲۰	۱۴	۲۹	۲۰	۲۵	۳۰	۲۹	۲۳
اردبیل	۲	۱۷	۷	۱۸	۴	۱	۵	۱۰	۱۷	۹
اصفهان	۲۶	۶	۱۲	۲۹	۱۴	۲۱	۲۰	۵	۴	۱۵/۲
ایلام	۲۴	۲۸	۲۲	۲۳	۶	۲۵	۲۹	۴	۱۱	۱۹/۱
بوشهر	۲۲	۱۶	۹	۲۷	۱۹	۳۰	۳۰	۹	۱	۱۸/۱
تهران	۱۱	۱۸	۵	۱۷	۱۵	۱۹	۱۴	۷	۱۵	۱۲/۴
چهارمحال بختیاری	۱	۱۵	۱	۶	۵	۱۷	۲	۲	۵	۶
خراسان جنوبی	۲۷	۵	۱۹	۲۶	۳۰	۱۵	۱۷	۲۰	۲۶	۲۰/۵
خراسان رضوی	۱۲	۲۷	۲۴	۱۹	۱۱	۱۳	۶	۲۱	۱۶	۱۶/۵
خراسان شمالی	۲۸	۱۴	۱۶	۷	۱۲	۲۴	۲۴	۲۲	۲۷	۱۹/۳
خوزستان	۲۳	۱۹	۱۷	۳	۱۷	۲۹	۱۳	۲۶	۱۰	۱۷/۴
زنجان	۳۰	۴	۱۰	۲	۱	۵	۱۸	۲۸	۲۴	۱۳/۵
سمنان	۲۱	۱	۶	۲۰	۲۲	۱۸	۸	۱۳	۲۲	۱۴/۵
سیستان و بلوچستان	۹	۱۳	۱۵	۱۱	۱۶	۱۰	۱	۱۶	۱۸	۱۲/۱
فارس	۶	۲۶	۱۴	۲۱	۱۰	۴	۲۱	۱۵	۱۳	۱۴/۴
قزوین	۲۹	۸	۲۵	۱۵	۲۰	۲۲	۹	۱۲	۸	۱۶/۴

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

۱۳/۷	۱۲	۲۵	۱۰	۱۴	۲۵	۵	۴	۲۴	۵	قم
۱۳	۲	۸	۲۷	۲۶	۲۳	۹	۲	۳	۱۷	کردستان
۱۸/۱	۲۵	۱۷	۲۲	۳	۲۶	۳۰	۳	۲۱	۱۶	کرمان
۱۷/۱	۳	۳	۱۱	۲۷	۲۸	۲۵	۲۸	۹	۲۰	کرمانشاه
۲۳/۴	۲۸	۲۷	۲۸	۲۸	۸	۲۸	۲۷	۱۲	۲۵	کهگیلویه و بویر احمد
۱۵/۱	۷	۱۴	۱۵	۸	۲۷	۱۰	۲۶	۱۰	۱۹	گلستان
۸/۶	۲۳	۲۴	۷	۲	۳	۱	۸	۷	۳	گیلان
۱۴	۶	۱	۲۶	۲۳	۱۳	۱۲	۱۱	۲۰	۱۴	لرستان
۲۰/۵	۳۰	۲۳	۱۶	۱۲	۲۴	۲۴	۳۰	۲۲	۴	مازندران
۱۰/۵	۲۰	۱۱	۴	۱۶	۹	۸	۱۸	۲	۷	مرکزی
۱۳/۲	۱۹	۱۹	۱۲	۹	۷	۱۳	۲۱	۱۱	۸	هرمزگان
۱۷/۵	۹	۶	۲۳	۷	۲۱	۱۶	۲۹	۲۹	۱۸	همدان
۱۱/۶	۲۱	۱۸	۳	۶	۲	۴	۱۳	۲۵	۱۳	یزد

بر اساس نتایج حاصل از جدول بالا در سال ۱۳۸۹ استان چهارمحال بختیاری در شاخص‌های فضای کسب و کار رتبه اول و استان زنجان رتبه آخر (سی ام) را کسب کرده اند. در سال ۱۳۹۰ استان سمنان رتبه اول و استان آذربایجان غربی رتبه آخر، در سال ۱۳۹۱ استان چهارمحال بختیاری رتبه اول و استان مازندران رتبه سی ام، در سال ۱۳۹۲ استان گیلان رتبه اول و استان کرمان رتبه آخر، در سال ۱۳۹۳ استان زنجان رتبه اول و استان خراسان جنوبی رتبه سی ام، در سال ۱۳۹۴ استان اردبیل رتبه اول و استان بوشهر رتبه آخر، در سال ۱۳۹۵ استان سیستان و بلوچستان رتبه اول و استان بوشهر رتبه آخر، در سال ۱۳۹۶ استان لرستان رتبه اول و استان آذربایجان غربی (سی ام) و نهایتاً در سال ۱۳۹۷ استان بوشهر رتبه اول و استان مازندران رتبه سی ام را کسب کرده اند با این توصیف نتایج نشان می‌دهد انسجام خاصی در کسب رتبه بین استان‌ها وجود ندارد به عنوان مثال استان زنجان در سال ۱۳۹۳ رتبه اول یعنی بهترین ارزیابی را در فضای کسب و کار را بدست آورده است، و در سال ۱۳۸۹ رتبه سی ام یعنی بدترین ارزیابی را در فضای کسب و کار داشته است و همچنین همین استان در سال ۱۳۹۵ رتبه هیجدهم را از آن خود کرده است. و تقریباً این شرایط برای تعداد زیادی از استان‌های کشور برقرار است.

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

جدول ۷: میانگین رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس ۲۲ شاخص فضای کسب‌وکار در دوره

زمانی ۱۳۹۷-۱۳۸۹

رتبه بر اساس اعداد طبیعی	میانگین رتبه در نه سال	استان
۱	۶	چهار محال بختیاری
۲	۸/۶	گیلان
۳	۹	اردبیل
۴	۱۰	مرکزی
۵	۱۱/۶	یزد
۶	۱۲/۱	سیستان و بلوچستان
۷	۱۳	کردستان
۸	۱۳/۲	هرمزگان
۹	۱۳/۴	تهران
۱۰	۱۳/۵	زنجان
۱۱	۱۴/۷	قم
۱۲	۱۴	لرستان
۱۳	۱۴/۴	فارس
۱۴	۱۴/۵	سمنان
۱۵	۱۵/۱	گلستان
۱۶	۱۵/۲	اصفهان
۱۷	۱۶/۴	قزوین
۱۸	۱۶/۵	خراسان رضوی
۱۹	۱۷/۱	کرمانشاه
۲۰	۱۷/۴	خوزستان
۲۱	۱۷/۵	همدان
۲۲	۱۸/۱	بوشهر
۲۳	۱۸/۱	کرمان
۲۴	۱۹/۱	ایلام
۲۵	۱۹/۳	آذربایجان شرقی
۲۶	۱۹/۳	خراسان شمالی
۲۷	۲۰/۵	خراسان جنوبی
۲۸	۲۰/۵	مازندران
۲۹	۲۳	آذربایجان غربی
۳۰	۲۳/۴	کهگیلویه و بویر احمد

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

بر اساس نتایج حاصل از جدول شماره (۷) میانگین یک دوره نه ساله بر اساس ۲۲ شاخص فضای کسب و کار استان‌های چهار محال بختیاری (۶)، گیلان (۸/۶)، اردبیل (۹) و مرکزی (۱۰) به ترتیب رتبه اول تا چهارم را کسب کرده‌اند یعنی بهترین ارزیابی از فضای کسب و کار از آن خود کرده‌اند. استان‌های خراسان جنوبی (۲۰/۵)، مازندران (۲۰/۵)، آذربایجان غربی (۲۳) و کهگیلویه و بویر احمد (۲۳/۴) به ترتیب رتبه‌های ۲۷ تا ۳۰ را به خود اختصاص داده‌اند. یعنی در زمره استان‌های قرار دارند که وضعیت مناسبی در شاخص‌های فضای کسب و کار ندارند.

خلاصه و نتیجه‌گیری

در این پژوهش چکیده و یا یافته‌های حاصل از شانزده مورد مقاله یا طرح‌های پژوهشی آورده شده است، که از نظر بحث مربوط به رتبه‌بندی یا درجه توسعه یافتگی تن‌ها در یک مورد با این طرح پژوهشی هم خوانی دارد که آن هم از نرم افزار تاپسیس استفاده نموده است. اما کل شانزده مقاله از نظر موضوع فضای کسب و کار با این طرح هم خوانی دارند. لازم به ذکر است در این مقاله برای رتبه‌بندی از تکنیک تاکسونومی عددی استفاده شده است، که در قسمت پیشینه داخلی و خارجی هیچ کدام از همین تکنیک استفاده نکرده‌اند.

روش پژوهش استفاده شده توصیفی و از نوع پژوهش کاربردی است. در این پژوهش به منظور رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس ۲۲ شاخص (مؤلفه) فضای کسب و کار که شامل مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها، بی ثباتی در قیمت مواد اولیه، اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشور، ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیر رسمی، تشبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت‌ها در بازارهای هدف، نرخ بالای بیمه‌ی اجباری نیروی انسانی، بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران، قیمت‌گذاری غیر منطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی، بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری، تولید کالاهای غیر استاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار، وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی، محدودیت قانون کار در تعدیل و جابه‌جایی نیروی کار، برگشت چک‌های مشتریان و همکاران، زیاد بودن تعطیلات رسمی، ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایات و بار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات، تعرفه‌های پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیر منصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار، عرضه‌ی کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی، تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه، موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه، ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل، ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

دست مصرف‌کننده و ضعف زیرساخت‌های تأمین برق، این طرح در دوره زمانی ۱۳۹۷-۱۳۸۹ و از تکنیک تاکسونومی عددی استفاده شده است. روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و برپایه داده‌های خام از گروه مطالعات مرکز پژوهش مجلس شورای اسلامی ایران بهره‌گرفته شده است.

بر اساس نتایج تکنیک تاکسونومی که وزن یکسانی را برای همه شاخص‌های فضای کسب‌وکار در نظر می‌گیرد، نتایج بدست آمده در سال ۱۳۸۹ استان چهارمحال بختیاری در شاخص‌های فضای کسب‌وکار رتبه اول و استان زنجان رتبه آخر (سی‌ام) را کسب کرده‌اند. در سال ۱۳۹۰ استان سمنان رتبه اول و استان آذربایجان غربی رتبه آخر، در سال ۱۳۹۱ استان چهارمحال بختیاری رتبه اول و استان مازندران رتبه سی‌ام، در سال ۱۳۹۲ استان گیلان رتبه اول و استان کرمان رتبه آخر، در سال ۱۳۹۳ استان زنجان رتبه اول و استان خراسان جنوبی رتبه سی‌ام، در سال ۱۳۹۴ استان اردبیل رتبه اول و استان بوشهر رتبه آخر، در سال ۱۳۹۵ استان سیستان و بلوچستان رتبه اول و استان بوشهر رتبه آخر، در سال ۱۳۹۶ استان لرستان رتبه اول و استان آذربایجان غربی (سی‌ام) و نهایتاً در سال ۱۳۹۷ استان بوشهر رتبه اول و استان مازندران رتبه سی‌ام را کسب کرده‌اند. با این‌توصیف نتایج نشان می‌دهد انسجام خاصی در کسب رتبه بین استان‌ها وجود ندارد به‌عنوان مثال استان زنجان در سال ۱۳۹۳ رتبه اول یعنی بهترین ارزیابی را در فضای کسب‌وکار را بدست آورده است، و در سال ۱۳۸۹ رتبه سی‌ام یعنی بدترین ارزیابی را در فضای کسب‌وکار داشته است و همچنین همین استان در سال ۱۳۹۵ رتبه هیجدهم را از آن خود کرده است. و تقریباً این شرایط برای تعداد زیادی از استان‌های کشور برقرار است. به عبارتی معنی و مفهوم آن این است که مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار، عواملی هستند که به‌طور مشترک بر اداره و عملکرد همه بنگاه‌های استان‌های کشور اثرگذار بوده‌اند. و اثرات آن‌ها بطور نسبی شامل عملکرد بد همه بنگاه‌ها شده است به طوری که براحتی نمی‌توان استان‌های کشور را بر اساس مؤلفه‌های فضای کسب‌وکار درجه‌بندی یا رتبه‌بندی نمود، اما بر اساس نتایج بدست آمده در حالت کلی یا به عبارتی بر اساس میانگین در یک دوره بلندمدت یعنی در یک دوره نه‌ساله استان‌های کشور به شرح زیر رتبه‌بندی شده‌اند. لذا استان‌های چهارمحال بختیاری (۶)، گیلان (۸/۶)، اردبیل (۹) و مرکزی (۱۰) به ترتیب رتبه اول تا چهارم را کسب کرده‌اند یعنی بهترین ارزیابی از فضای کسب‌وکار از آن خود کرده‌اند. استان‌های خراسان جنوبی (۲۰/۵)، مازندران (۲۰/۵)، آذربایجان غربی (۲۳) و کهگیلویه و بویراحمد (۲۳/۴) به ترتیب رتبه‌های ۲۷ تا ۳۰ را به خود اختصاص داده‌اند. یعنی در زمره استان‌های قرار دارند که وضعیت مناسبی در شاخص‌های فضای کسب و کار ندارند. با توجه به نتایج حاصل از مقاله نصیحت‌کن (۱۳۹۲)، بانک جهانی (۲۰۱۴) و چند مورد دیگر و

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

نتایج حاصل از این پژوهش بخش بزرگی از وضعیت نامطلوب فضای کسب و کار در ایران و استان‌ها مربوط است به محیط اقتصادی از جمله مشکل دریافت تسهیلات از بانکها، بی ثباتی در قیمت مواد اولیه، بی تعهدی شرکت‌ها و موسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمان کاران، وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های دولتی، اعمال تحریم‌های بین المللی علیه کشور و... می‌باشد.

بر اساس نتایج بدست آمده از ارزیابی نامطلوب مؤلفه‌های فضای کسب و کار بر عملکرد بنگاه‌ها استان‌های کشور که توسط نهادهای بین المللی انجام شده است و ممکن است در تهیه آن‌ها از اطلاعات با واسطه استفاده شده باشد، پیشنهاد می‌گردد که اتاق بازرگانی و یا صنایع و معادن به صورت مستقل بر اساس شاخص‌های تعریف شده به تعیین و محاسبه این شاخص‌ها در محیط اقتصادی کشور بپردازد. همچنین با توجه به جایگاه ضعیف ایران در شاخص‌های ده گانه فضای کسب و کار و نتایج نامساعد بدست آمده از یافته‌های پژوهش پیشنهاد میگردد. بخش نامه‌های مخل سرمایه‌گذاری و تولید، بورکراسی عریض و طویل اداری و دولتی و... حذف و اصلاح گردد.

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

منابع

- ۱) بیگدلی، وحید. سیاح، سید امیر. شهبازی، موسی. نعیمی، زهرا. (۱۳۹۰). پایش محیط کسب و کار ایران دفتر مطالعات محیط کسب و کار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- ۲) دهقانی، حسین. اختری، امیر پرویز. قاضی‌خانی، سیده فروغ. ژبلا، حبیبی و نینا، میرانی (۱۳۹۶) در مطالعه‌ی تحت بررسی، پایش و اولویت بندی عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان کردستان با استفاده از فرآیند تحلیلی سلسله مراتبی (AHP). اولین
- ۳) امینی، علیرضا؛ ولی‌نیا؛ آرش. (۱۳۹۰). بررسی اثرات سهولت ورود و خروج به کسب‌وکار بر بهره‌وری کل عوامل، مطالعه موردی کشورهای منتخب در حال توسعه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز
- ۴) تازی، فتح‌الله، علوی منش، محسن. (۱۳۹۰). بهبود فضای کسب‌وکار در برنامه پنجم توسعه، فصلنامه پژوهش و مجلس، شماره ۶۷، ص ۴۷-۸۹
- ۵) حکمتی، فرید؛ محمدزاده، یوسف؛ خزالی، دیمین (۱۳۹۵). «اثر بهبود فضای کسب‌وکار و رعایت حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی کشورهای با درآمد متوسط بالا» فصل‌نامه علمی پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال ششم، شماره بیست و دوم، بهار ۱۳۹۵ صفحات ۱۳۰-۱۱۹.
- ۶) خدایرست‌مشهدی، مهدی. سرداری‌ترشیزی، احمد. حاجیان، علیرضا. دهقانی، حمیدرضا. (۱۳۹۷). تأثیر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب اسلامی عضو D8، اولین کنفرانس علمی پژوهشی دستاوردهای نوین در مطالعات علوم مدیریت، حسابداری و اقتصاد ایران، ایلام، موسسه آسو سیستم آرمون، https://www.civilica.com/Paper-SCRA01-SCRA01_059.html
- ۷) خضری، محمد. (۱۳۸۹). دور‌نمای محیط کسب‌وکار در لایحه برنامه پنجم توسعه کشور. دفتر مطالعات محیط کسب‌وکار مجلس
- ۸) سادات ایمانی، زهرا (۱۳۹۴). «تأثیر فضای کسب‌وکار بر رشد اقتصادی استان‌های کشور». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام‌نور مرکز تهران واحد تهران غرب
- ۹) سالاری، ابودر (۱۳۹۰). بررسی تأثیر نظام مالیاتی بر فضای کسب‌وکار، ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی شماره‌های ۹ و ۱۰ ص ۱۱۱-۱۳۰
- ۱۰) سیف، ولی‌اله. (۱۳۹۵). فضای کسب‌وکار تازه‌های اقتصاد شماره ۱۳۲ سال نهم
- ۱۱) عبدالهی، فرشته. مهربانی، فاطمه. بصیرت، مهدی. (۱۳۹۲). مقایسه اثر شاخص‌های فضای کسب‌وکار بر رشد اقتصادی در بین ایران و کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

(OECD)، اولین همایش الکترونیکی ملی چشم انداز اقتصاد ایران با رویکرد حمایت از تولید ملی ۲۸ آذر ماه صفحات ۲۰-۱.

۱۲) نخعی، فریبا؛ خشنودی، عبدالله، دشنریان، مجید (۱۳۹۴). ارزیابی تأثیر بهبود کیفیت مقررات کار، اعتبار و کسب و کار بر رشد اقتصادی (مطالعه تعدادی از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته با تأکید بر ایران). فصل نامه سیاستگذاری پیشرفت اقتصادی دانشگاه الزهرا (س) سال سوم شماره ۹؛ صفحات ۱۴۲-۱۱۷.

۱۳) نصیحت کن، حمید رضا. جوانمرد، حبیب اله. سرلک، احمد. (۱۳۹۲). مقایسه محیط کسب و کار ایران با کشورهای منطقه، اولین همایش الکترونیکی ملی چشم انداز اقتصاد ایران، با رویکرد حمایت از تولید ملی.

۱۴) نعیمی، زهرا. احمدیان، مریم؛ شهبازی غیائی، موسی. (۱۳۹۳). پایش محیط کسب و کار ایران در پاییز ۱۳۹۲، ارزیابی ۳۱۵ شکل اقتصادی سراسر کشور از مؤلفه‌های ملی محیط کسب و کار در ایران. دفتر مطالعات اقتصادی (گروه مطالعات محیط کسب و کار) معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی. شماره مسلسل ۱۳۵۷۰.

15) Berg, Janine. Cazes, Sandrine. (2007). The Doing Business Indicators: Measurement issues and political implications, International Labour Office, Employment Analysis and Research Unit, Economic and Labour Market Analysis Department. Geneva: ILO.

16) Dardia, Michel & Sherman Luck (1999). "Rethinking the California Business Climate", Public Institute of California.

17) Dollar, David, Mary Hallward-Driemeier & Taye Manistee (2003), "Investment Climate & Firm Performance in Development Economies World Bank", Development Research Group.

18) Ibrahim Heidar, J. (2012). The Impact of Business Regulatory Reforms in Economic Growth Japanese International Economics. , 26,285-307.

19) John W. Dawson,. "Regulation, Investment, and Growth across Countries," Cato Journal, Cato Journal, Cato Institute, 2006, 26(3),489-509.

20) Klapper laora and Inessa love (2013). The Impact of Business Environment Reforms on new firm Registration world Bank policy Research working paper 2011, 33 (2), 60-89.

21) Larossi, Giuseppe (2009). "the Investment Climate in 16 Indian States", Policy Research Working Paper 4817, PP. 153-191.

رتبه‌بندی استان‌های کشور بر اساس شاخص‌های فضای کسب‌وکار.../قربانی، سرلک و حاجی

22) Głodowska, A. (2017). Business environment and economic growth in the European Union Countries: What can be explained for the convergence? *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 5(4): 189-204.

23) Messaiud, B, and Teheni Z. E. G (2014). Business regulations and economic growth: what can be explained? *International strategic management Review* 2(2), 69-78.

یادداشت‌ها :

۱. Hernando Desoto
۲. Josef Stiglitz
۳. Messaoud and Teheni
۴. Klapper & love
۵. Dardia
۶. Grant Thornton
۷. Corporation for Enterprise Development
۸. Dollar
۹. Larossi
۱۰. Dawson
۱۱. Berg & Cazes